

A KÖZÉPKORI ZALASZENTGRÓT.

**Dr. Iványi Béla közreműködésével
írta: Székelyhidi Vilmos.**

Szeretettel a zalaszentgróti és környéki
olvassóink és a helyes könyvtárosoknak.

Zegrót, 1972. dec. 30-án

Székelyhidi Vilmos

E l ő s z ó .
-o-o-o-o-o-o-o-o-

Hosszu évekkel ezelőtt a községi irattár rendezésekor, néhány kézzelirott, többszázéves levél került a kezembe, amelyek átolvasása után megállapítottam, hogy azok Zalaszentgrót község multjára vonatkozóan értékes adatokat tartalmaznak. A leveleket nem hagytam az elhanyagolt irattárban, hanem megőriztem és azok alapos áttanulmányozása után merült fel bennem az a gondolat, hogy helyes lenne megírni Zalaszentgrót község történetét, ily módon is tanujelét adva lelkes ragaszkodásomnak amelyet érzek eziránt a község iránt, amely nem szülőhelyem ugyan, de ahol életemben a legjobban éreztem magam egyrészt a helység szép fekvése, másrészt az abban lakó emberek közvetlen nyíltsága, magyaros becsületessége és vendégszeretete révén.

Ettől kezdve minden adatot gyűjtöttem, ami a község multjára, történetére vonatkozólag újat, ismeretlent mondott. A lázas és türelmetlen gyűjtő munka közben merültek fel a gyakorlatlanságból, de főleg a latin és német nyelvtudás hiánya miatt nehézségeim, épen ezért megfogadtam Dr. Hadnagy Lászlónak a megyei tanács VB. helyettes elnökének tanácsát és hogy el ne tévedjek a község közel ezer esztendős történetének utvesztőin, elhatároztam a legtöbb adattal feltárt résznek, "Középkori Zalaszentgrót"-nak a megírását.

Ugy vélem, hogy ez a szerény kis írás lehetne az alapja, kiinduló pontja a község szintetikus monografiája megírásának, amelyhez az adatgyűjtést lankadatlanul tovább folytatom az elém tornyosuló sokféle nehézség dacára is, amellyel bizony vidéki kutatónak ma még keményen meg kell küzdenie.

Ezek a nehézségek egyrészt a levéltári anyagok tulzott centralizációja, amellyel a vidéki kutatás szinte lehetetlenné van téve, mert pl. a Dunántultra elsőrangú fontosságú levéltárak, mint pl. a Festetics és Batthyány családi levéltárak Budapestre való szállítása miatt a kutatás jelentős anyagi áldozatot igényel, ami bizony nem áll rendelkezésemre. Azután és nem utolsó sorban a legtöbb esetben az emberek meg nem értése, a helytörténeti kutatás lebecsülése is gátló tényezőként jelentkezik.

Pedig érdemes az elődök viszontagságos életét, küzdelmeit, sorsukat megismerni, hogy az utódok okulást merithessenek belőle a jelenre és jövőre.

Mielőtt " A Középkori Zalaszentgrót"-ot utjára bocsátom őszinte hálámat és köszönetemet kell nyilvánítanom mindazok felé, akik munkámat eddig is támogatták és bizom, hogy a jövőben is támogatni fogják, hisz azt addig óhajtom folytatni, amíg csak össze nem áll a község egész története.

Legelső sorban is köszönetet mondok a Magyar Dolgozók Pártja Zala megyei és Zalaszentgrót-i járási Végrehajtó Bizottságainak az eddig is nyújtott értékes erkölcsi támogatásért és bátorításért. Dr. Hadnagy László Elvtársnak a Zala megyei Tanács VB. helyettes elnökének, aki az erkölcsi és elvi-módszertani támogatáson kívül a zalaszentgróti Járási Kulturház Vezetőségével együtt, anyagi támogatást is nyújtott.

Köszönetet mondok atyai jó barátomnak Dr. Iványi Béla ny. egyetemi tanárnak, aki készséggel nyújtotta nyelvtudása, sok évtizedes gyűjtése, tapasztalata és gyakorlata legjavát éjszakákat töltve közösen az összegyűjtött anyag kronológiai sorrendbe szedésével, rendszerezésével és fordításával.

Köszönet és hála illeti részemről Kostyál Istvánt, a keszthelyi Georgicon könyvtár vezetőjét, Szabó Béla megyei főlevéltárost, mert mindketten készséggel engedték és segítették is munkahelyeiken az adatgyűjtést. Megköszönöm Dr. Klempa Sándornak, Gátheil Jenőnek, Horváth Tibor Antalnak az értékes utbaigazitásokat, Kovács J. Andrásnak a sümegi Kisfaludy Muzem igazgatójának a rendelkezésre bocsátott adatokat és nem utolsósorban Oroszlán Jánosnak a zalaszentgróti járási tanács VB. Népművelési Csoportja vezetőjének a nyújtott erkölcsi támogatást és munkára való biztatást.

Végül köszönet a Nemzeti Múzeum és a Levéltárak Országos Központja munkatársainak, akik nemcsak a budapesti, de még a Bécsben lévő szentgróti írásos és képanyagok gyűjtésében is értékes segítséget nyújtottak.

Befejezésül szépen kérem mindazokat, akik munkámban bármiképpen segítséget nyújtottak, támogatásukat ne vonják meg ezután sem, mert hisz ezzel végsősoron is Zalaszentgrót községnek tesznek értékes szolgálatot.

Aki pedig elolvassa szerény kis írásomat, merítsen a multból annyit, amennyi egyéniségének megfelel és amennyivel különbséget tehet a község életének sötét multja és derűs jelen között.

Zalaszentgrót, 1955. március, 28-án, a község felszabadulásának 10. évfordulóján.

A szerző.

Füzesi László

A k ö z é p k o r i Z a l a s z e n t g r ó t .

Dr. Iványi Béla közreműködésével
írta: Székelyhídi Vilmos.

Mielőtt a tárgyra térnénk tisztáznunk kell, hogy Magyarországon, közelebbről a Dunántúlon két Szent-Grót van, illetve volt, az egyik a Vas-megyében, Németujvártól nyugatra fekvő Német-Szentgrót, azaz németül Geresdorf, amely egykor Németujvár tartozékát képezte, ma pedig Ausztriához tartozik, és amely kis falu bennünket nem érdekel, a másik pedig a Zala folyó völgyében a Balatonszentgyörgy-Türje vasúti vonal mellett fekvő Zalaszentgrót, egykori mezőváros, amelynek múltjával ez alkalommal az alábbiakban óhajtunk foglalkozni.

A Zala völgyének ez a kies fekvésű s a Zala folyó mindkét partján elterülő helye már az időszámítás előtt időkben -bár igen gyéren-
de mégis lakott volt, amit az itt végzett ásatások eredményei igazol-
nak. Ezeknek során csiszolt kőbalta, La Tène sírok, kelta kardok, római
kőkoporsók és más különféle tárgyak kerültek elő. A Szent-Grót pol-
gárvárosi homokbánya helyén Darnay Kálmán néhai régészünk szerint
kelta telep volt. Ugyancsak Darnay, aki 51 sirt tárt fel, az egyik ró-
mai sírban Maximianus római császár bronz érmére akadt. Néhai Posta
Béla a Nemzeti Múzeum múzeumőre pedig római és Árpád-kori temetkezé-
si helyeket tárt és kutatott fel és véleménye szerint a Sopiana-
/Pécs/ Savaria /Szombathely/ közti és Szentgróton átvezető fontos
utvonalon, "amely a Balkán félszigetet kötötte össze a nyugati pro-
vinciákkal", Szentgróton valószínűleg római postaállomás lehetett. /1.

A szombathely-pécs-eszéki utat az Itinerarium Antonini így ad-
ja, alulról kezdve:

MP.

Ulmos.....	XXVI.....	Banovecz
Cibalis.....	XXIV.....	Vinkovecz
Mursa.....	XXII.....	Eszék
Antianis.....	XXIV.....	?
Sopianis.....	XXX.....	Pécs
Limusa.....	XXII.....	Gálosfa
Sclaunis.....	XVI.....	Szentséges
Valio.....	XXVIII.....	Kis-Komárom
Mogetiana.....	XXX.....	Szt.-Gróth
Savaria.....	XXXVI.....	Szombathely.

A MP. rövidítés=mille passus, azaz 1000 dupla lépést, vagyis egy
milliaret jelent. Egy lépés= 4.66 láb bécsi mérték szerint.

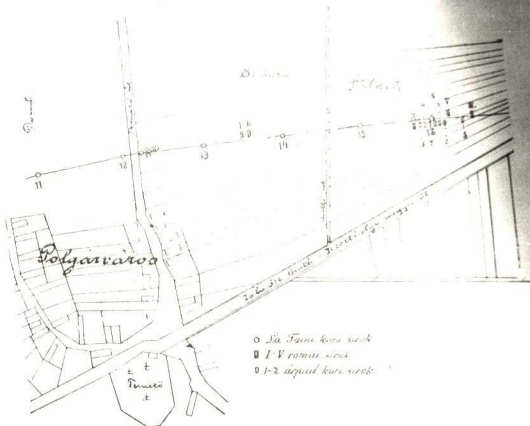
Mogetiana, vagyis Fenékpusztá közü és Szt.-Gróth között a távolság
tehát 30 mille passus, amely egyenlő 60.000 lépéssel. /2./

A római világ letűnte után nyilvánvalóan a mai Szentgrót területén is átviharzottak a népvándorlás korának különféle, rövidebb-hosszabb ideig itt tartzkodó néptörzsei, de ezek után eddig még maradandó emléket nem találtak, legalábbis az eddigi ásatások során ilyenek nem kerültek elő.

A kora középkorban, a római birodalom bukása után mindenféle germán törzs, majd a hunok, azután ismét germánok, utánnuk avarok sátoroztak az egykori Pannónia területén, végül pedig a szláv Privina fejedelem kis országa és a frankok Ostmarkja a Dunántulon az utolsó "állomás", amely a magyarság itteni megjelenését megelőzte. A felsorolt népek közül bizonyos ideig való itt tartzkodásra csak a kelták /pannónok/ és talán a rómaiak, majd az ^{eltérve} avarok voltak berendezkedve, de hogy ez utóbbiak éppen a mai Zalaszentgrót helyén állandó lakóhelyet, valami község félét alapítottak volna, bebizonyítani nem lehet. Nincs kizárva, hogy helytálló néhai Posta Bélának az a feltevése, hogy Zalaszentgrót a római világban postaállomás volt, az is lehetséges, hogy ezt megelőzőleg Szentgróton kelta telep létezett, de ezeknek állandó itteni berendezkedéséről konkrét adataink nincsenek.

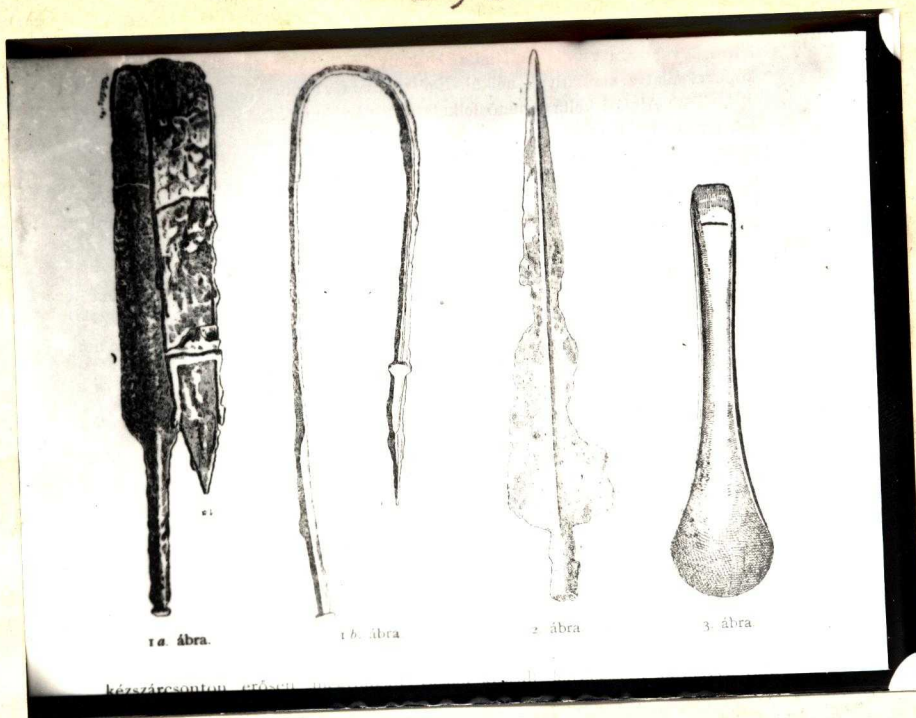
A Zalaszentgróton talált sírok, a kelta kardok, fegyverek, szerszámok, ékszerek, stb. csak ezen népnek fejlett technikai kultúráját, jó ízlését bizonyítja. Ismerjük továbbá temetkezésük mikéntjét is, de hogy Szent-Grót helyén valami állandó városuk, vagy helységük lett volna, arra eddig bizonyítékaink nincsenek. Kelta, vagy római épületmaradványok eddig Szentgrót helyén nem kerültek elő.

A sátpász töredékén kívül a. a. agyagedény-cserepekét tartalmaznak, melyek többnyire tiszt nyomait viselik magukon, továbbá csonttöredékeket. Az agyag-

edények töredékei közt a legtöbb vagy oly apró, hogy biztos felvilágosítást nem nyújt, vagy pedig — különösen az építési térkép 12 és 13 szakaszai közt lévőkhöz — határozottan árnádkori. Ezen edény-cserepeknél elő nem fordult. Ily körül-

A Szent-Grót Polgárvárosi ásatás
helyszínrajza.
/Archeológiai Értesítő XV.köt.1895.évf.327-lap./

- I.a. Összehajlitott kelta kard, kétélű, közepén kiemelkedő bordával.
A kard La Tène ízlés szerint hegyénél csucsban fut össze. Teljesen épen maradt a nyélnyújtvány is, melyen rajt látható a markolatot védő vasgom. Hossza 74-cm.
I.b. Az összehajlitott kelta kard oldalnézetben.
2. ábra. Vaslándzsa erősen megrongált. Hossza 32 cm.
3. ábra. Karimás véső. Hossza 13-cm. /Mindhárom lelet a Nemz. Muzeumban./

A magyarság itteni megjelenésekor ezen a tájon állítólag Bálcsi vezér törzse telepedett le (3.) és ennek a törzsnek egyik ágalehetett a Türje nemzetség, amely a mai Zalaszentgrót vidékén foglalt helyet és ugylátszik birtokba vette a Zala völgyében azt a területet, amelyen a nemzetség nevét fölvetett Türje-Zalaszentgrót helységek állnak. A Zala völgyének Batyk-Türje Szentgrót közt elterülő sík és termékeny térsége a lovas, nomadizáló Türje nemzetségnek kedvenc tartózkodási helye lehetett, mert itt az ősmagyar életmódot, vagyis télen a Zala folyó mellé huzódást és a halászó-vadászó foglalkozást zavartalanul folytathatta, nyáron pedig lovaikkal végig sátorozhatták és fűvelhették az egész sík vidéket.

Ma már természetesen nem tudjuk megmondani, hogy a nemzetség mikor és hol hagyta abba a sátorozó, nomadizáló életmódot és mikor szánta rá magát az állandó, egyhelyben való megtelepedésre és így nem lehet megállapítani, hogy a nemzetség állandó letelepedése a XI. vagy a XII. század melyik évtizedében történhetett, annyi azonban bizonyosnak látszik, hogy az állandó helyfoglalás csak a XI. század legvégén, vagy inkább legkésőbb a XII. század elején következhetett be. A nemzetség ugylátszik előbb a nevét viselő Türje falut és Szentgrót helységet talán csak ezután alapította meg. Mindenesetre Türjével kell összefüggeni a mai Szentgrót helység alapításának is.

A magyarság nomadizálása a XI. század folyamán szünőfélben lehetett és nagyon valószínű, hogy a mai Szentgrót, azaz Sanctus Gerardus,

Scentgeroults, Scent gerolth, Sentgerolt, Zanthgyrotwara, Zenthgyiroth, Senthgerod, Zenthgróth, amint a régő források emlegetik, /azaz a mai magyar nyelven tehát Szent Gellért/ ezt a nevet nyilván csak a vértanu Szent Gellért csanádi püspök szenté avatása után, /tehát 1083-után/ vette fel és a helység csak ekkor keletkezhetett és nem lehetetlen, hogy Szentgrót ősi első temploma Szent Gellért tiszteletére lévén alapítva és felszentelve, s innen vehette a helység nevét, amely ezt a nevet ősi formájában mind máig meg is tartotta.

Azt, hogy a helységet ki és pontosan mikor, milyen körülmények közt alapította sűrű homály fűdi, de a fent elmondottak alapján a helység legkorábban a XI. század legvégén keletkezhetett, akkor, amidőn a Túrje nemzetség már javában katolizált és ami ugylátszik egyik előfeltétele volt az állandó letelepedésnek is. És mivel a mai Zalaszentgrót II. körzete, vagyis a régi Polgárváros mellett van az egykori Árpád-kori ősi temető, ezért néhai Posta Béla jónevű archeológusunk ezt a részt a benne lévő ősrégi templomrommal együtt a legősibb eredetűnek tartotta és ugylátszik teljes joggal.

Szentgrótról és gazdáiról, a Túrje nemzetségről a XII. század végéig semmi érdemlegeset sem tudunk, csak ennek a századnak a végén tűnik fel a Túrje nemzetségbeli /később Szentgirolti, azaz Szentgróti nevet viselve/ Gecse, vagy Getha, talán Géza? /, ez a nemzetség első névszerint ismert tagja, aki a XII. század végén már élt, akiről azonban csak éppen annyit tudunk, hogy élt. Ennek a Gecsének fia volt az a Dénes bán, majd nádor, aki a türjei premontrei prépostságot megalapította, aki azonban utód nélkül halt el. A Túrje nemzetség propagálója Dénes nádor fivére Joachim /Ywachinus/, aki később szebenő comes lett és aki a Szentgirolti család őskének tekintendő. A nevezett Dénes és Joachim a XIII. század első felében éltek, az előbbi 1255-ben, utóbbi pedig 1248-
előtt halt meg. /4./

Szentgirolti Joachimnak két fia volt, nevezetesen Fülöp, előbb zágrábi püspök, majd esztergomi érsek és Tamás, aki karakói comes volt.

Joachimról, ennek fiairól és általában a Túrje nemzetségről IV. Béla királynak igen jó véleménye volt, mert 1267 július, 20-án kelt oklevelében rendkívül dicsérőleg nyilatkozik Joachimról és elmondja, hogy különböző hadjáratokban a király és a korona védelmében értékes szolgálataival tűnt ki, Tamás comes pedig "de genere Churla" /azaz Túrje/ kora gyermekségétől kezdve II. Endre király fiának, IV. Béla fivérének Kálmánnak, Szlavónia hercegének szolgálatában állott és amidőn ez meghalt, IV. Béla mellé állt, s résztvett a Sajó melléki szerencsétlen csatában, ahol meg is sebesült és a magyar koronát sok éven át hűségesen szolgált.

Joachim másik fia Fülöp érsek a római kuriában és Itáliában, továbbá Bajor országban, Konrád német császárnál saját költségén követségben járt és magát a tenger és utak vszeélyeinek és számtalan alkalmatlanságnak kitévén, a király által rábizott ügyeket hűségesen és okosan intézte el, végül pedig a király és fia /V./ István ifjabb király közti viszálykodásban sok fáradozással békét hozva létre, ezzel a királynak és az országnak nyugalmat teremtett.

Röviden tehát, a Túrje nemzetség ezen és az ő egész nemzetségük /"totasorum generatio"/ az elmúlt időkben el egészen maig /t.i.1267-ig/ a királyi koronának oly hűséges és devotus /hódoló-tisztelő/ emberei voltak, hogy ez a király iránti hűség már szinte a természetétől beléjük oltottnak vélelmezendő. /5./

Igy tehát a Túrje nemzetség szentgróti ágának ezek az elsődleges tagjai kitűnő ajánlólevéllel léptek a magyar történelem színpadára.

Amidőn IV.Béla király a Szentgiroltiakról, azaz a Túrje nemzetség ezen tagjairól ezt a kitűnő hűségi nyilatkozatot írásban kiadta, Joachim bátyja a Túrje nemzetségbeli Dénes nádor már nem élt, ezért tehát a dicsérő oklevél őt külön, névszerint nem is említi, azonban a nemzetség tagjai közt ő az első, akit az 1247.évi oklevél S z e n t G e r a r d i Dénes mester bánnak nevez és az ő általa alapított türjei premontrei prépostságot Szentgrót faluban négy telekkel, a Zala folyón lévő kétkerekű malommal, a szentgróti vámszedés felével ajándékozta meg.

Szent-Grót vára és a Zala-folyón lévő kétkerekű malom az 1660-1664 közötti időben.

/A bécsi Háziféltár térképosztályától. S.M.Montecuculli hagyatékából./

Dénes mester ezen ajándékozását IV. Béla király is helybenhagyta és elrendelte, hogy a veszprémi káptalan a türjei premontreieket mindezek birtokába iktassa be, /6/ ami 1247. szeptember, 22-én ellentmondás nélkül meg is történt. Érdekessége az iktatásnak, hogy annál Dénes bán és rokonai /"cum proximis ac cognatis suis"/ személyesen jelen voltak.

Ez-az oklevél tehát az első írásos emlék, amely Szentgrótot, akkor még falut, mint malmos és vámszedőhelyes községet említi, amiből kitűnik, hogy Szentgrót az egykori Sopianae-Savaria, tehát Pécs-Szombathely fontos útvonalnak most is egyik jelentékenyebb állomása, átke-lőhely a Zalán, valószínűleg megfelelő átmenő forgalommal, melynek jövedelmét /hidvámját/ felében, a kétkerekű malom egész hasznával most már a türjei monostor lakói is élvezik.

Ámde ne feledkezzünk meg arról, hogy 1241-ben zajlott le a tatár-járás, amely ha a Dunántúlon nem is volt olyan pusztító, mint egyebütt, mégis a Balaton fölötti vidék is többé-kevésbé ki volt téve a tatárok romboló dühének. Nem tudni, hogy Szentgrót a tatár hadaktól mennyit szenvedett, de sorsát aligha kerülhette el. Erről tanuskodik a csásfordi szőlőhegyen a Tatár völgy elnevezésű dűlőnév is. A helység életképességének kétségtelen jele, hogy Szentgrót 1247-re, vagyis hat év alatt annyira kiheverte a pusztítást, hogy gazdái kétkerekű malmot, a vámszedőhely jövedelmének felét és sessiókat /jobbágytelkeket/ ajándékozhattak a türjei monostornak, amely bizonyára szintén szenvedett a tatárok fegyvereitől. Hogy ezen ajándékokat a türjei monostor lakói meddig élvezték, arról a források hallgatnak.

A türjei konvent Dénes Nádor általi alapítását IV. Sándor pápa 1260. március 30-án Anagninban kelt bullájával erősítette meg. A konfirmáló bulla természetesen kiemeli, hogy ezen konvent alapítója Dénes, Szentgrót ispánja /"Comes Sancti Geroldi"/ mindezt saját költésén, az illetékes ordinárius megyés püspök beleegyezésével cselekedte. A pápa kancelláriája a hely és gazdái ismeretével nem lévén tisztában, a monostort tévesen: "Monasterium Sancte Marie de Sancto Geraldó"-nak nevezi és a monostor "apát"-jától /!/ beszél, /7./ ami alkalmat adott némely történésznek arra a téves következtetésre, hogy Szentgróton különböző, nemlétező férfi, meg női kolostorok lettek fundálva.

Szent-Grót urai és gazdái tehát ismeretlen időktől kezdve a Szentgiroltiak, azaz az ősi Türje nemzetség egyik ága, és e nemzetség leszármazása és családfája a következő:

A nemzetség első ismert tagja I. G e c s e /talán: Géza/ aki a XII. század végén és a XIII. század elején élt.

D é n e s bán, nádor
a türjei monostor alapítója,
+ 1255.

J o a c h i m
Szebeni comes,
A S z e n t g i r o l t i
család őse

II. G e c s e.

I. F ü l ö p
Esztergomi érsek
1272.

I. T a m á s
Karakói comes
1267.

II. D é n e s

II. F ü l ö p

II. T a m á s

Felesége Julia mester özvegye
László volt budai bíró leánya,

K l á r a

Miklós egri prépost

Dezső

I. L á s z l ó

II. Miklós

III. M i k l ó s

III. Dénes
zalai alispán

III. Fülöp

II. L á s z l ó

neje: Felsőlindvai Szécsi Margit
Ennek II. férje Hagymás László

G y ö r g y
özvegye Kishöflényi Be-
led fia Cergely leánya
Anna./Dl.12158./

I. J á n o s

A g a t a
Debrentei Heim fia Balázs
neje

III. László

II. János /1486/

Ferenc

III. J á n o s /1486./ ultimus /8./

Ezzel a III. Jánossal a Szentgirolti család kihal, mert ennek több tagját már nem ismerjük. A családban említett II. Gecsének Pósa nevű fiától származik János, aki a Zalabéry család, ugyancsak Pósa Márk nevű fiától pedig az Orbonay család származik, akiknek azonban Szentgróttal már kapcsolatuk nem volt.

A Türje nemzetség most felsorolt Szentgirolti ágán kívül éltek még a XIII. században /1281/ a nemzetségből többen, akikről csak annyit tudunk, hogy a Türje nemzetségbeli Máté fiai Lőrinc és Peregrin a zalavármegyei Dabroncon lévő három ekényi minus 30 hold földjüket a Söjtöri családbelieknek eladták, s ehhez a jogügyletthez a nemzetség többi tagjainak hozzájárulása is szükséges volt, azonban a nemzetség ezen tagjai a fenti családfába be nem illeszthetők és nem tudjuk, hogy a Szentgirolti ággal mennyiben voltak rokonok. /9./

A fenti családfán elősorolt Szentgiroltiak tehát Szentgrót vár-
urai és gazdái voltak és pedig II.Lászlóig kizárólag, csak amidőn
a XV.században elején ez a II.László meghalt és özvegye Felsőlind-
vai Szécsi Margit berekszói Hagymásy László felesége lett, így kap-
csolódtak be a Hagymásyak a Szentgirolti családba és idővel ők
lesznek Szentgrót urai mindaddig, amíg a XVII.század ötvenes éve-
iben a Hagymásy család ki nem halt. Szentgrót vár és város azonban
ekkor sem került a szentkorona rendelkezése alá, mert az ultimus,
vagyis utolsó Hagymásy István, mint a család utolsó férfi sarja
1654-ben nejével Kisfaludy Borbálával együtt Szentgrót várát, a vá-
rost és tartozékait Batthyány Ádámnak örökáron eladta. /10./

A XIII.század végén /1299./ István akkori viceországbíró előtt
a Türje nemzetség -nem tudni miért- viszálykodó és egymással per-
ben álló tagjai, akik az egymással szembeni emberöléstől, rombolá-
soktól, gyújtogatásoktól, rablásoktól és egyéb jogellenes cseleked-
tektől sem riadtak vissza, végre megunva a káros és oktalan családi
haragot, harcot, egyezségekre lépnek. Az egyik részen II.Gecse fia
I.Pósa fiai II.Pósa, János és Márk, a másik oldalon pedig Szentgi-
rolti I.Tamás fia II.Fülöp, az elhalt II.Dénes fia III.Dénes és
Tamás állanak, akik most tehát megosztzkodnak, mégpedig -mint az ok-
levélből kitűnik- másodsor. Tehát a Dráva menti Orbona és Zalaborda,
továbbá /Zala/ Bér, Batyk, Hidvég zalamegyei falukat Tamás fiai, a
Tiszán tuli Püspökön lévő részeket I.Pósa fiai kapták úgy, mint az-az
első osztály alkalmával is volt. Ezt az elsődleges osztályt most
tehát megújítják. Ugyanakkor Szent Gerard vára, Szentgerolth faluval
/Cum villa Szentgerolth Wlgariter vocata/ Szüd, Barka és Udvarnok
falukkal a Szentgirolti ágnek jutott.

Megtörtént ekkor a vonatkozó oklevelek kicserélése is, s az I.Ta-
más fiak az I.Pósa fiaknak többek között visszaadják Béla király
arany bullás oklevelét is. /11./

A XIII.század végén tehát áll már Szentgrót vára és ez az osztály-
kor természetesen a Szentgiroltiaknak jutott.

Ha már most feltesszük a kérdést, hogy vajjon a szentgróti várat
ki és mikor építette, feltehetjük, hogy ezt az erődöt is a tatár-
járás utáni általános várépítési lázban emelték és nincs kizárva,
hogy az építés költségeit a Türje nemzetség akkora hegemónusabb
tagja, t.i. Fülöp esztergomi érsek vállalhatta magára. Hogy a közép-
kori szentgróti vár hol állott, erre nézve ma már pozitív választ
adni nem lehet, mert tudomásunk szerint ebben az irányban ásatások
és kutatások eddig nem történtek. Valószínű, hogy ennek nyomait a
mai kastély helyén, a szigeten kellene keresni. Egyébként a közép-
kori Szentgróti vár a Szentgirolti nemzetség uri lakása lehetett

és az nagyobb jelentőségre csak a török időkben emelkedhet, amidőn a Kanizsával szembeni végvárrendszer egyike volt.

A várral egyidejűleg Szentgrót falu /villa/ jelentősége is emelkedhetett, mert midőn a XIV. század elején /1333-35./ a pápai tizedszedők Szentgróton járnak, itt két plébánost, névszerint Andrást és Pétert találunk. Valószínű, hogy András a nagy, Péter pedig a kis Szentgrót parochusa volt, mert az előbbi 40 széles /azaz: nagy/ és 40 kis dénárt, /latos, et parvos denarios/, Péter pedig 40 kis dénárnyi tizedet fizetett. /12./

Igy tehát vagy az a helyzet, hogy a lakosság immáron annyira megsokasodott, hogy két parochusra volt szükség, vagy pedig ekkor Szentgrót közigazgatásilag két részből állván Nagy- és Kiaszentgrótból, az egyház is ehez igazodott és mindegyik közigazgatásilag különálló helységben külön-külön plébánost tartott. ||

A XV. század elején a Túrje nemzetség tagjai, mint patrónusok a türjei monostort ajándékozzák meg különböző ingatlanokkal. Így pl. 1306-ban a Túrje nemzetségbeli Peregrin comes a monostornak Barlabáshida és Vitenyéd ingatlanokat adományozza. /13./ Majd 1335-ben "de Sanctó Gerardó" Fülöp mester és fiai Miklós, Dezső és László a somogyvármegyei Besenyő /ma állítólag Balatonszentgyörgy/ ingatlant atyjuk és az elhunytak lelkiüdvéért a türjei monostornak ajándékozzák. /14./

A XIV. században egyébként Szentgrót és a Szentgiroltiak fölött meglehetősen eseménytelenül mulik el. Legfeljebb annyit tudunk, hogy 1383-ban "de Zenthgerard" László fia Dénes mester zalai alispán, továbbá, hogy 1395-ben Kónya bán fia Simon országbíró előtt Véged /Zalavég/ határjárásakor történt ellentmondás miatt Sitkei László mester, azután Miklós türjei prépost és Szentgerolti László fia Miklós közt per folyik. /15./ Végül pedig a XIV. század végén tudjuk meg, hogy Szentgrót ekkor már o p p i d u m, azaz mezőváros és vásáros hely nemcsak ekkor, de persze később is, valószínűleg vásáros hely volt már jóval előbb is, csak hogy erre nézve korábbi adataink nincsenek. /16./

A XIV. századnál Szentgrótra és gazdáira nézve sokkal mozgalmasabb a XV. század, amidőn Szentgrót eddigi gazdái mellett mint új földesurak becsatlakoznak a Hagymásyak is. A b e r e k s z ó i Hagymás, vagy Hagymás család, mint előneve is mutatja, nem dunántuli. Első ismert ősök Pál a XIII. század vége felé élt, de ennél többet nem tudunk róla. Ennek Dezső nevű fia 1335-38-ban Beregvármegye Cömese és munkácsi várnagy, akinek négy fia volt, ugymint I. Miklós, I. János, Péter és I. Dámonkos. E négy fiu közül I. János az, aki felveszi a Temes vármegyében fekvő B e r e k s z ó után a berekszói Hagymás nevet és aki 1361-62-ben Temes vármegye cömese, sőt Temesvár várnagya is. /17./

A Dunántullal való ezen kapcsolatot Jusztinának Bánfy Jánossal való házassága feltétlenül elmélyítette és 1240-ben berekszói Hagymás László és fivére Domonkos, Jusztina nővérük fiát is pártfogásukba veszik és a kis Bánfi János fia Miklóst revisió aetatisra, vagyis életkor megállapításra a csanádi káptalan elé viszik, aki a fiút 12-esztendősnak találta. /20./ Látni való tehát, hogy a Dunántul mellett, a Hagymásiak Délmagyarországot, Temesvármegyét sem hanyagolják el és az összeköttetést ezzel nem csak ekkor, de még jóval később is fenntartják. Annyi azonban tény, hogy gazdasági pozíciójukat a Dunántulon mind jobban és jobban kiépitik és szemmel látható az a törekvésük, hogy az anyagi súlypontot lassanként végleg a Dunántulra akarják áthelyezni.

P á l . /a XIII. század vége felé./

Beregi comes és munkácsi várnagy./1335-38./

II. János

II. Miklós /1462-1480./

II. L á s z l ó IV. J á n o s . / 24. /

Hagymás I. László és Csécsi Margit házasságánál nemcsak a Szentgiroltiakkal való kapcsolat megteremtése volt a fontos, hanem Margit anyja Borbála, német származású asszony lévén, Margit atyjával való házasságkötése alkalmával tekintélyes hitbért hozott a házhoz Nevezetesen 1000 font bécsi dénárt. 200 tiszta arany forintot és nagymennyiségű gemmát, sok gyönggyel és drágakővel diszitett nyakba-vetőt, ezüst neműt a ház nemes diszitésével /"nobilibus ornamentis domus"/ úgy, hogy mindezeket háromezer forint értékben matrimonialiter adta át férjének. Margit apja és anyja elhalván, ezeknek az értékeknek Margitra kellett volna szállnia, ámde mindez Margit mostohaanyjánál maradt, aki ezeket hatalmasul magánál tartja és ismételt kérésre sem volt hajlandó kiadni. Mindezeket Margit Zsigmond király előtt is elpanaszolta, mire ez 1433 március, 13-án a vasvári káptalant vizsgálat megtartására utasítja. /22./

Ugyanezen évben /1433./ Margit, mint Hagymási Lászlóné bekapcsolódik a Szentgiroltiak vagyoni ügyeibe is. Ugyilátszik a Szentgiroltiak, de a Kanizsaiak is ekkor szemet vetettek Aranyad, Zalaszeg és Szentpéter ingatlanokra és ezeket, mint Szentgróttal szomszédos helyeket, az akkori tulajdonostól, Zana Istvántól és feleségétől Dorottytól meg akarták szerezni. Így tehát Jakab türjei prépost, úgy Szentgirolti László özvegye, most Hagymás László felesége, mint Szentgirolti László fia János nevében a zalai konvent előtt Zana Istvánt és nejét Dorottyt a közelebbi szomszédság és határosság címén /"ratione propinquioris vicinitatis et commetaneitatis"/ a nevezett ingatlanok elidegenítésétől, Kanizsai Lászlót és másokat pedig ezeknek megszerzésétől eltiltja. Ugyanezt teszi Margit a kapornaki konvent előtt. /23./

Ezzel azonban a Szentgirolti-Hagymásy féle vagyonszerzési akciók nem fejeződtek be, mert ugyanezen esztendőben /1433. december, 21/ Zsigmond király Szentgirolti Miklós fia László özvegye Margit /most Hagymás Lászlóné/ és ennek első férjétől való fia János, aki a vasvári káptalannak meghagyja, hogy a zalavármegyei Bér, Bozok és Vadkert ingatlanok birtokába, miután ezeknek gazdái, az osztályos atyafi Béri Boldizsár fiai András és János utódok nélkül, tehát magvaszakadtan elhaltak, Jánost örökösség címén iktassa be. /24./

Mivel a XV. század a hatalmaskodások klasszikus korszaka, tehát ezeket Szentgrót és gazdái sem kerülhették el, sőt -amint látni fogjuk ezekben itt-ott ők is tevékeny részt vettek. 1433-ban Hagymásy László, ennek felesége és első férjétől származó János fia a király és nádor előtt panaszt emelnek Rozgonyi Simon sümegi várnagyai Uki András és László ellen, akik embereikkel a panaszosok Nyirlak ingatlanáról a learatott gabonát hatalmasul elvitték. Erre a király és Garai nádor Zala vármegye hatóságával és a zalai konventtel megindíttatják a

vizsgálatot, amely a panaszt mindenben igazolja. Azonban az eljárás végső eredményét nem ismerjük, valószínű, hogy a felek békésen kiegyeztek. /25./

Nemsokkal a fentemlitett vagyonszerzési törekvések után a török becsapott Délmagyarországba és 1436-ban /április, 5./ Temesváron Zsigmond király előtt megjelenik Hagymásy László és panaszkodik, hogy a közelmúltban történt eme török beütéskor a délvidékről jobbágysai a török elől elmenekültek és ezeket a hatóságok nem akarják visszaküldeni, mire a király kiadja e tárgyban a megfelelő rendelkezést. /26./

Egészen nyilvánvaló, hogy Hagymásy tudatában lehetett annak, hogy az ország déli tájai a török támadásokkal szemben védtelenek és így jobb lesz bátorságosabb vidéken gyökeret eresztetni s mivel a Délvidéken a helyzet mindinkább bizonytalanabb lett, tehát Hagymásyék most már a Szentgiroltiak égisze alatt kezdenek a Dunántulon orjéntálódni. Emelett azonban a temesvármegyei ingatlan pozíciójukat nem affják még föl, sőt 1439-ben Hagymásy László még temesi főispán. /27./ A Hagymásyak és Délmagyarország közt a kapcsolat még a XV. század végén /1498. ápr. 24./ is fennállott. Ugyanis Somi Józsa a csanádi képtalan előtt Apa, Bökény és Lónya zarándvármegyei ingatlanait 750 forintért Hagymásy II. Miklósnak zálogba adja. /28./ Azonban lassan bár, de tudatosan a Hagymásyak Zalában is szerepelgetnek és igyekeznek tért foglalni. Így 1440-ben /jun. 17./ Hédervári Lőrincz nádor előtt Hagymásy László nejétől Hosszutóton, a mai Somlyóvásárhelytől nem messze, ügyvédekett vall.

1441. június, 30-án Budén I. Ulászló király gersei Pető fiai László és Pető zalai főispánoknak meghagyja, hogy hive, berekszői Hagymásy László ingatlanait különösen /az Erzsébet párti/ Marczali Imre és János ellen -ha kell- Zalavármegye nemesi felkelésének igénybevételel is, de védje meg. /29./

Az I. Ulászló és Albert király özvegye Erzsébet közti politikai harcot és az ezmiatt támadt nyugtalanságot Szentgrót is megérezte, azonban a Szentgróttal összefüggő hatalmaskodások és erőszakoskodások már előbb megkezdődtek. Így egy keltezetlen, de nyilván 1404-1424 évek között Szentgirolt várában kelt és Recski Tamás szentgirolti várnagynak gersei Pető fia János zalai főispánhoz /30./ intézett leveléből megtudjuk, hogy Dabronczi Kónya fia László ellen hatalmaskodás történt. Ugyanis ez a László valamelyik év február 10-én é j f é l k o r megjelent Szentgirolt vár hidján és bekiabált a várba, innen bizonyos elrablott holmiját követelve. /31./ Hogy aztán Kónyafi László kiabálása eredményes volt-e, nem tudni.

Mozgalmasabban zajlott az élet Szentgrótnál körül 1444-ben, I. Ulászló halála után, amidőn Szentgróti János nyitja meg a hatalmaskodások sorát és gersei Pető János néhány jobbágyságát hurcolja el. Ebből természetesen per támadt, ezt azonban a bíró gyanussága miatt a kapornaki járási székhöz teszik át azzal, hogyha a felek ezen bíróság ítéletével megelégedve nem lennének, a pert szabad lessz áttenni az országnagyok törvényszéke elé a királyi kúriába. Ez a jogtörténeti szempontból különösnek látszó engedély pedig magyarázatát lelki abban, hogy amidőn 1467-ben Bezdédi László és gersei Pető János közt egy jobbágyság elhurcolása miatt támadt perben a király érdeklődésére zalamegye kapornaki járása hatóságának a pert a királyi kúriába kellett volna felterjesztene, ez a hatóság kijelenti, hogy a pert a királyi kúriába nem terjeszti fel, mert az ország törvényei és Zalavármegye szokásai miatt folytak, az első foku bíróság előtt ezen bíróság által végérvényesen intézendők el, itt tehát voltaképpen fellebbezésnek helye nincsen. /32./ Így tehát Szentgróti János és Pető János esetében valóban kivételes volt az az engedély, hogy ha az első foku ítélet a feleknek nem tesszik áttétethetik a pert a királyi kúriába.

1446-ban Martonfalvi Lacza /Lacha/ vagy Lucza szentgróti várnagyot ugylátszik a Hagymásy Jusztinával való rokoni kapcsolata címén, alsólindvai Bánffy István fia Pál /akinek a hatalmaskodás szinte családi vonás volt és atyja is nótorius hatalmaskodó volt /bujtogatja hatalmaskodásokra. E várnagy /és társai/ gersei Pető János fia László és Pető ellen garázdálkodik és előbb a Petőknek a vasvári vásárról hazatérő jobbágyságait Csehi és Enyere között támadja meg és tőlük hat vég kölni és négy vég szürke posztót és egyéb holmit 220 forint értékben vettek el, majd ugyanő Nádasdi Kelemennel és Somlyai Jánossal szövetkezvén és ugyancsak Bánffy Pál bujtogatására embereivel a Petők Henye ingatlanát fegyveresen megtámadván, itt a mindszentek templom cinterméből Gábor plébánost a nyakánál fogva kivonszolták és nyomorultul megölték. /33./ Természetesen a vizsgálat ebben az ügyben is megindult, de hogy az ügy hogyan végződött, azt nem tudni, annyi azonban tény, hogy a hírhedt Lacza, azaz Martonfalvi Lacza fia Lacza Lukács és Mátyás 1449-ben /jun. 18./ már nem szentgróti várnagyok, hanem áttették várnagykodásukat Szigligetbe. /34./

1448-ban Sárváron kellett valami bajnak lenni, mert ekkor /december 13./ Hagymás László alias temesi comes Szentgrótról gersei Pető fia Lászlóhoz és Petőhöz intézett levelében írja, hogy egy éjjel érkezett levél értelmében kénytelen volt Sárvárra sürgősen száz embert küldeni. /35./

1451-ben Szentgrótnál várának Söjtöri Domonkos volt a várnagya, aki elődei nyomdokait követve, szintén hatalmaskodik. Ekkor ugyanis gersei

Pető László és Pető a nádor előtt panaszkodnak, hogy Söjtöri és társai kisvásárhelyi, nyírlaki /ma puszta/, dergecsi /ma szintén puszta/, és szentgirolti embereivel a panaszosok Jakab nevű és vásárhelyi vásárra igyekvő ujbécsi jobbágya ellen hatalmaskodtak. /36./

1476-ban a Szentgiroltiak részéről a Petők ellen szintén valami hatalmaskodás történt, melynek részleteit azonban nem ismerjük, csak annyit tudunk, hogy ekkor Ládonyi Lukács és társa vasi alispánok Pető Miklós kérelmére Szentgirolti János özvegyét elégtételadásra szólítják föl, amelyet azonban az özvegy megtagadott. /37./

Eddig azonban, amint láttuk, rendszerint a Bánffy Pál által fölhec-celt szentgirolti várnagyok részéről történtek -főleg a Petők ellen- a hatalmaskodások, és meg kell magyaráznunk, hogy mi címen rendelkezhetett Bánffy Pál a szentgróti várnagyokkal, holott a várnak és várnagyoknak a Szentgiroltiak voltak a gazdái? Történt ugyanis, hogy alsó-lindvai Bánffy Pál, aki nyilván Erzsébet párti volt, dacára I. Ulászló király már említett 1441. évi óvintézkedésének, 1444-ben megtámadta és elfoglalta Szentgirolt várát és az itt talált okleveleket is elhárda. Természetesen emiatt Bánffy Pál ellen Szentgirolti László fia János pert indított, amely I. Ulászló királynak 1444 április, 26-án Budán kelt ítéletével végződött. Ez szerint Bánffy az elvett javak és oklevelek visszaadására ítéltetett, és mivel Bánffy Szentgrót vár erősítésére sok pénzt költött, a felek választott bíróság előtt megegyeztek, hogy János Bánfynak szeptember 8.-án Budán a nádor kezéhez 560 forintot lefizet, erről a nádor Pált értesíti, aki innen számítva 15-öd napra Szentgrót várát és az okleveleket tartozik átadni.

A Szentgiroltiak -talán Hagymásy információjára- dacára az egyezésnek, nem nagyon bíztak Hagymásy sógorában, ennél fogva I. Ulászló király kérelmükre gersei Pető László és Pető zalai főispánoknak meghagyja, hogy noha Hagymás László és Szentgirolti János egyrészről, továbbá Bánffy Pál "Zenthgyroltwára" visszadása és 560 forintnak Pál részére Hérvári László nádor kezéhez való lefizetése tárgyában egymásközt megegyeztek, mégis a fizetés teljesítése u t á n a vár elfoglalásában Lászlónak és Jánosnak mindenképpen legyenek segítségére. /38./

A Szentgirolti - Hagymásy család ugylátszik jól ismerte Bánffyt és Szentgrót várának visszavételéhez nem hiába kértek a királytól segítséget és amíg I. Ulászló élt, addig Bánffy nyugton is maradt, de ennek halála után újra szemet vetett Szentgrót várára s mivel úgy látszik tisztában volt azzal, hogy a várat erőszakkal, ostrommal elfoglalni nem tudja, tehát nyilván jól megfizetvén Gyömörői Mihály és Hollósi Gergely szentgróti várnagyokat, ezek árulással a várat Bánffy kezére játszották, mire ő familiárisaival a várat hatalmába is vette.

Ezzel meg nem elégedve, a várban talált arany és ezüst, drágakő és gyöngy holmit, az értékes bíbor gereznás és nyestbőrös ruhákat 5000 forint értékben, a Szentgiroltiak ingatlanaira vonatkozó és a várat érdeklő összes okleveleket elvitték, a jobbágyokat sűrűn megadóztatva elfogták és tőlük pénzt csikartak ki, négy jobbágyot megöltek, végül pedig Szentgirolt mezővárost /oppidum/ felgyújtották és elrontották úgy, hogy a vár visszaiktatásakor alig husz jobbágy telket /persze népeset/ találtak, pedig valamikor ezer /némi tulzás! /jobbágy telek tartozott a várhoz, s így összesen 20.000 forintnyi kárt okoztak. A jobbágy telkek túl magas számával ugylátzik a magas összegű kárt óhajtották tulajdonosok indokolni.

Mivel az oklevél maga említi, hogy a vár visszaiktatása megtörtént, azt tehát Bánffynak vissza kellett adni.

Természetesen a vár körül egész érdekelttség, tehát Szentgirolti László lánya Agáta, Döbrentei Himfy Balázs felesége, berekszói Hagymás László leánya Anna és fia Miklós Hunyadi János kormányzónak mindezeket elpanaszolták, aki a kapornaki konventnek meghagyja, hogy Bánffy és főember szolgálai ellen az ügyben indítson vizsgálatot és ennek befejezése és a vádlottak megintése után Bánffyt és társait a királyi kuriába idézze meg. /39./

Mindez 1446-ban történt, mert Hunyadi a vizsgálatot 1447. január, 6-án Bélavárban kelt oklevelével rendelte el.

Hunyadi intézkedésének meg volt az eredménye /a vár visszaiktatása megtörtént/ és a Szentgiroltiak Szentgrót várát és várost hamarosan visszakapták, amde ekkor újabb komplikáció történt, mert 1447. április 2-án Pálóczy László országbíró előtt Debrentei Hym fia Benedek fia Balázs felesége Szentgirolti László leánya Agáta panaszodik, hogy őt Szentgirolti János Szentgrót vár és tartozékai részeinek birtokából kizárta és be nem engedte, kéri tehát, hogy Jánost intse meg, hogy nevezett ingatlan részeket Agátának adja vissza, amit ha meg nem tenne, Jánost az országbírói törvényszék elé idézze meg. /40./

Agáta ezen lépésének meg volt az eredménye, mert 1448. június 23-án Budán kelt oklevelében Hunyadi kormányzó a kapornaki konventnek meghagyja, hogy Debrentei Hym fia Bás /azaz: Balázs/ feleségét Agátát, Szentgirolti László leányát a Szentgirolti vár bizonyos részeinek birtokába iktassa be. /41./

A XV. század második felében az immáron fogyófélben lévő Szentgiroltiak közül I. Jánost, aki 1456-ban zalaí alispán /42./, 1462-ben az előrelátó és szinte jóstehetséggel megáldott berekszói Hagymás I. Miklós testvéréül fogadja és így János Hagymásynak 32 Temesvármegyei ingatlanához és Galád várához formálhat ugyan jogot /43./, de másrészt ezzel az aktussal Hagymásyék Szentgrót vár és tartozékaihoz való jogigénye még szilárdabban biztosítva lett.

Igaz, hogy Szentgrót várához nem tartozott 32 ingatlan, mert egy 1504-ben kelt oklevél pontosan kilenc egész és 5 részingatlant sorol fel, ugymint Szentgrót mezővároson kívül Bárba, /ez a Katalin-major előtt, a Nadas patak mentén feküdt/ Dabroncz, Dergecs, Felsőtúrje, Kisvásárhely, Nyírlak, Pusztapakod és Udvarnok egész és Alsócsáford, Batyk, Bér, Bozol /ma nem létezik/ és Vadkert /mind Zalában lévő/ részingatlanokat /44./, dacára ennek ekkor a 32 temesmegyei ingatlan nem ért ennyit, mert ezek akkor már a török torkában, tehát veszélyes helyen feküdtek. ||

A XV. század végéig Szentgrót vár és tartozékaira igényt formáltak Debrentei Hym fia Imre és anyja Szentgirolti Agáta, Szentgirolti László leánya, akiknek kérelmére I. Mátyás király 1480-ban /szeptember 15, Solt / a székesfejérvári keresztések konventjének /gyűlésének/ meghagyja, hogy indítson vizsgálatot berekszói Hagymásy Miklós és néhai Szentgirolti János özvegye és fiai /III. László, II. János és Ferenc / ellen, akik a panaszosok Szentgirolt várában és tartozékaiban lévő ingatlan részüket hatalmasul elfoglalták. /45./ A következő évben pedig Kanizsai Miklós, Gátyei Gergely és Halápi Fekecs /Fecsch/ Bálint özvegye mennek Ország Mihály nádorhoz panaszra. Ennek tárgya, hogy Hagymásy Miklós, Szentgirolti László és András türjei prépost kis- és nagytürjei jobbágysai Kanizsainak Ötvösön /Ethwes/ lévő Vitenyéd nevű erdejét nagyrészt kivágták, az erdőt pedig hatalmasul elfoglalták. Azután ugyancsak Kanizsainak egy Varga Gergely nevű kehidai jobbágysát, aki Szentgrótra a vásárra /"cause forizandi"/ ment, Hagymásy szentgróti emberei fegyveresen megtámadták, megsebeztek és mindenéből kifosztották. Végül pedig a királynak Szilézia felől való visszatérése után a nevezett Bálint özvegyének Dabronczon lévő ingatlanrészét jogtalanul elfoglalták. A kaprnaki konvent a nádor parancsára a vizsgálatot megtartotta, s az a panaszt mindenben helytállónak találván, Hagymásyt és fentnevezett társait megintette, hogy a jogtalanul elfoglalt ingatlanokat megfelelő kártérítéssel adják vissza, azután pedig őket a nádor elé törvénybe idézte. /46./

Amint a történelemből tudjuk, 1490 tavaszán I. Mátyás király Bécsben meghalt. Utánna I. Miksa német-római király a magyar trónra szintén igényt tartván, hadai bevonultak az országba és Székefejérvárig haladtak. A német hadak tjuk közben elfoglalták Szombathelyt, Szentgrót várát és városát, stb. Ekkor Hagymásy Miklós úgy látszik abban bizván, hogy Miksából magyar király lesz, elkövete azt a hűbát, hogy I. Miksa mellé állt, sőt ettől kapitányi tisztséget is elfogadott. Ezzel meg nem elégedve -ugylátszik tulzott loyaltitásból- Szentgrót várát kardcsapás nélkül átengedte Miksának.

Egészen természetes, hogy minderről II. Ulászló is tudomást szerzett és ugylátszik megbizta gersei Pető fia Jánost, hogy ez ügyben Hagymásy Miklóssal tárgyaljon.

Pető János irt is a Tátikán lévő Hagymásynak, hogy tárgyalni óhajt vele, jőjjön le Bazsi, vagy Csehi faluba /Sümegetől délre/ és ő biztosítja ura /Miksa/ nevében a Tátika várából oda és vissza való szabad és akadálytalan menetelt. /47./

Ugylátszik a tárgyalás valami okból elhúzódott, mert Hagymásy Miklós /"Nos Nicolaus Haghmas de Werekho" /igy! / és Hollnegdi Konrád a római és magyar király /?/ kapitányai gersei Pető Jánosnak és Györgynek 1491. március 1-én Szentgróton kelt oklevéllel *salvus conductust* /oltalomlevelet/ adnak. /48./

II. Ulászló király ugylátszik vagy nem várta be a tárgyalások végét, vagy pedig ezektől függetlenül a hűtlen Hagymásy Miklós és fia Miklóstól és Zenth-Gyrolthi Jánostól Orbova, Pósahegy és egyéb ingatlanokat elvéve, főleg azért, mert Szent-Gyrolth várából ezen zavaros időkben Bánffy Miklós és Jakab ingatlanait felgyújtották és jobbágaikat kifosztották, ezeket az ingatlanokat a károsult Bánffy Miklós királyi ajtónállónak és Bánffy Jakabnak adományozza. /49./

Miksa hadainak az országból való kitakarodása után II. Ulászló és I. Miksa a békét egymással megkötve, ennek egyik pontja értelmében Miksa többek közt Szentgrót várát Ulászlónak visszaadván, ez a várat a király hűségére ugylátszik visszatért Szentgirolti Jánosnak és Hagymásynak átadta. /50./

A XV. század legvégén a Türje nemzetségbeli Szentgirolti család fiága Szentgirolti III. Jánosban kihalt és ekkor megindul a versenytetés Szentgrót váráért és tartozékaiért. Mindezekért egy egész csomó aspiráns jelentkezik és 1499. augusztus, 28-án Pápán Zápolyai István nádor előtt Döbrentei Hymfi Imre a maga, nővére Ilona, aki Marczaltói Miklós felesége, Fajszi Ányos Miklós, Hédervári István és Imre és ezek nővére Brigitta nevében tiltakozik az ellen, hogy csébi Pogány Péter és Csulai Móró György a zalavármegyei Szentgirolt várát és tartozékai, melyek a magvaszakadt néhai Szentgirolti Jánosé voltak, maguknak a királytól jogtalanul adományozásra fölkérték, sőt abba magukat ugyancsak jogtalanul be is iktatták. /51./

A Szentgirolti család kihalása után Szentgrótert megindult harcból természetesen a fenti nádori oklevélben meg sem említett Hagymásyak és Bériek kerültek ki győztesen, akik 1504-ben immáron Szentgróton és tartozékain meg is osztoztak. /52./

1517-19-ben berekszói III. Miklós még és és vaéahogy Erdélybe

kerülvén ott erdélyi vicevajda és a székelyek vicegrófja lett./53./
Ez a III.Miklós egyébként arról is nevezetes,hogy ő az első és eddig egyetlen tagja a Hagymásyoknak,akit Szentgiróti Hagymásynak neveznek./54./

Ennek a Hagymásy Miklósnak két fia volt,ugymint János és László. János 1511-ben Krakóban tanult,később budai bárnagy lett,felesége pedig Lévai Zsigmond barsi főispán lánya Dóra,vagy Bóra volt./55./

A most megnevezett Hagymásyak középkori legutolsó hatalmaskodásuk ugylátszik 1525-ben zajlott le és nyilván egyezkedéssel végződött, mert 1526 január,16-án Budán II.Lajos király előtt Szarvaskendi Tóbiás,András türjei prépostot,berekszői Hagymásy Lászlót és Jánost,Csáfordi György és Porkoláb Márton szentgróti várnagyokat Tekenyei János udvarbíró elfogatása és más egyéb jogtalanságok miatt nyugtatja./56./

Ami végül Szentgrót egyház történetét illeti tudjuk,hogy a XIV. században,annak elején már két plébános működött.Említenek a források egy Szentgirolti Jakab fia Mátyás nevű papot,aki szabályellenes felszentelése miatt excommunicatióba /egyházi átok/ esvén,1419-ben kéri ez alóli felmentését./57./Mivel ez^a Mátyás a Szentgirolti család nemzedékrendjébe nem illik bele,nyilvánvaló,hogy itt csak egy szentgróti származású egyházi férfiúról lehet szó.

A XV.század elején a szentgróti két plébániát ugylátszik egyesítették,mert 1421-ben a veszprémi káptalan és a zalai plébánosok közt folyó tizedperben Dénes a szentgróti /"de Zenthgyrolth"/ plébános és amidőn 1437-ben a zalai konvent előtt Hagymásy László neje Margit és társaik ügyvédeként vallanak,ezek közt találjuk Dénes plébánost "de Zentgyiroth" is./58./

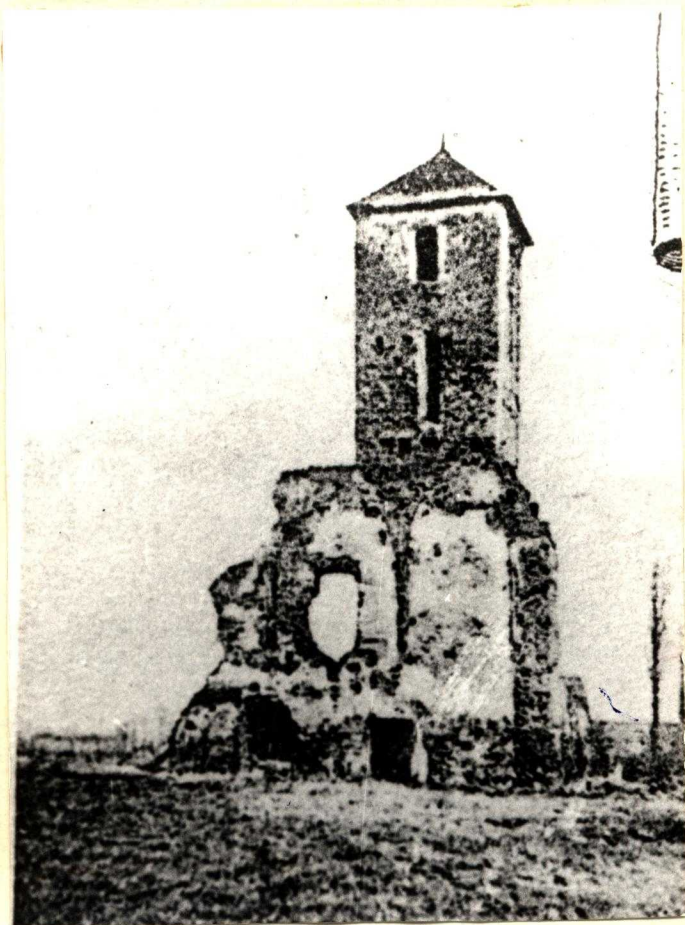
Szentgirolti János és Hagymásy I.Miklós 1467-ben portatile,azaz hordozható oltár tartására és használatára kapnak engedélyt./59./

A XV.század vége felé megtelepednek Szentgróton a franciskánusok és 1492-ben Szentgrótról datálja azon oklevelét Sopronczai István fráter a salvatoriánusok magyarországi vikáriusa,/helytartója/ amellyel Szegfalvi Pétert és családját a rendi confraternitásába /testvérül/ fogadja./60./ A franciskánusok a XVI.század elején is Szentgróton laktak és itteni kolostoruk a Szentléleki őrséghez tartozott. 1532-ben Szerdahelyi Bálint gvárdián idejében a törökök a kolostort felgyújtották,de az csakhamar helyreállott,mert 1533-ban a káptalan Nyárádi András személyében ide más gvárdiánt küldött.Nyárádi idejében,1535-elején csak öt szerzetes lakott itt és így a salvatoriánusok akkori kolostorai közt ez volt a legkisebb.

A három misés pap közül Nyárádi volt a gvárdián és hitszónok.Paksi Benedek és Szentiványi Bernát gyóntatással foglalkoztak.Az egyik kiegészítő testvér Sári Gergely az olmozó mesterséghez értett,vagyis az

ablaküvegek akkori szokás szerinti ólomkeretbe foglalásához.

1535-ben Bányai Mátyás, 1537-ben Zádori László lett a gvárdián, de az 1542-évi képtalan Szentgrótra már senkit sem küldött, és ekkor a kolostor pusztulásnak indult./61./

A Szentgróti Szentgyörgy-templom romjai.

Szentgrót helységről tehát a középkor végével a következő összefoglaló képet vázolhatjuk fel: Akapításának időpontjai és körülményei ismeretlenek. A XIII. század közepén a helység már telkekre oszlik, forgalmas zalai átkelőhely, ahol vámot szednek, egy kétkerekű, sőt talán több malma is van már, környéke tehát gabonatermő vidék. A XIII. század második felében felépül a szentgróti vár és a vár alatti helység immáron annyira gyarapodik, hogy a helységnek két plébánosa van.

A XIV. század folyamán a forgalmas hely már annyira virágzásnak indult, hogy a század végére mezővárossá -oppidum- lép elő és vásáros hely is lesz, s így a helység mondhatni elérte ezzel a szokványos, akkori fejlődési színvonalat.

A XV. században a vár és város körül a fejlődést akadályozó hatalmaskodások folynak pró és contra és 1447-ben Szentgrótot föl is gyújtották és így ha a helység fejlődése nem is esett vissza, de mindenestre egyideig stagnált /pangott/ és talán ennek a következménye lehetett, hogy ekkor itt csak egy plébánost találunk. A mezőváros ebben a században is vásáros hely. 1490-ben rövid időre a vár és város I. Miksa kezébe kerül, s a század vége felé helyet foglalnak itt a

franciskánus atyák, akik azonban részint a török veszedelem, részint a protestáns Hagymások magatartása miatt Szentgrótot csakhamar elhagyták. Szentgrót ekkor még szinmagyar lakosságu helység, mert itt és közvetlen környékén a XV. század közepén többek között a következő vezetékneveket találjuk: Görcs, Hársas, /Hássas/ Káposztás, /Kapusztas/ Káptalan, /Petrus Captalan/ Molnár, Polgár, /Gerardus Polgar/ Szakács, Szekér, Szekeres, Szőke, Talpas, Thegez, Varju, Zerge, stb./62./

Ami a mezőváros lakosainak számát illeti, erre nézve megbízható közvetlen adataink nincsenek, csak annyit tudunk, hogy 1474-ben a Szentgiroltiak 51 jobbágy porta után voltak adóhátralékosok./63./ Feltéve, hogy a család ekkor Szentgrót összes portái után hátralékban volt és itt több portájuk nincs, akkor -Acsádi szerint- egy portára négy családot és családonként öt személyt számítva /64./ Szentgróton a XV. században 204-család és 1020 lélek, kerekén mondjuk tehát 200 család és 1000 lélek lakott volna, ami az akkori tényleges állapotnak nagyjában megfelelhetett.

Tudjuk, hogy Szentgrótnak urai előbb a Türje nemzetségbeli Szentgiroltiak, majd a Hagymások voltak.

A város szőlárd épülete volt a vár, mint a Szentgiroltiak uri lakása, azután a templomok és végül a ferences atyák kolostora. A vár fontos szerepe csak a XVII. században kezdődik, midőn a törökök elleni végvár lesz, s mikor a vár kapitányai a Hagymások.

Ennyi volna tehát amit Szentgrót középkori életéből a meglehetősen gyér források elárulnak. Egy pillanatig sem állítjuk, hogy teljes, tökéletes és kimerítő a kép, amelyet a középkori Szentgrótról felvázolhattunk, ennek azonban nem mi, hanem a szórványos gyérségű és azokhoz is nehezen férhető adatok az okai.

Tudjuk, nem várhatjuk meg azt, hogy további adatok kezünkre adják magukat, nekünk kell magunkat további adatok után vetni. Eddig szerzett tapasztalatunk, különféle személyi kapcsolatok, poros könyvtárak anyagának tömkelege, emlékiratok, öreg padlásokon felejtett okmányok lesznek fő forrásaink és az-az eltökélt szándék, hogy ezekből a forrásokból rendszerező munkával újabb olyan írást produkáljunk, amelyet elolvasva az olvasók minnél többet tudjanak meg szülő és lakóhelyükről, a zala völgyének szívéből, Zalaszentgrótról.

Források.

- 1./Dr. Posta Béla: A Zala-Szent-Gróti ásatás. Archeológiai Értesítő, Uj Folyam, XV. kötet 326-333. lap. Darnay Kálmán: Szent-Gróth-Polgárvárosi ásatás. Ugyanott, XVI. kötet 127-132. lap. Lásd még: Archeológiai Értesítő új folyam XXIV. kötet 177-178. lap és XXVI. kötet 63. lap.
Darnay a kutatásai körébe eső öt nagyobb kelta telep közé sorolja Szentgrótot, /a polgárvárost/ de hogy Darnay mit értett nagyobb kelta telep alatt, nem tudjuk. Balatoni Múzeum Évkönyve, Keszthely, 1903. 42. lap.
- 2./A Vas megyei Régészeti-Egylet Évi Jelentése 1875. Szombathely. Bubics Ede cikke: Néhány szó a római utakról. 90-97. oldal.
- 3./Kézai krónikája XIX. fejezet. Turul 1912. évf. /XXX. kötet/ 95. lap. Bulcsu község vasvármegyében tényleg volt. 1459. november, 17-én Sümegen Unyomi Miklós sümegi várnagy Tejedi Imre szombathelyi várnagytól 32 forintot vesz kölcsön és ennek fejében Bulcsu ingatlanát köti le. -1473-ban Unyomi Bulcsu /Bwlcw/ ingatlanát Tejedinek ajándékozta. Bulcsut emlegetik még az 1474. január 1, 3, 10, ápr. 4, 21, 1496. okt. 10-én kelt oklevelek. Mind a körmendi levéltárban a jelzetlen oklevelek közt.
- 4./Dénes nádor életére nézve lásd Történelmi Tár 1899. évf. 60. lap. Karácsonyi: Magyar Nemzetségek, III. kötet 121-122. lap. -Joachim vitéz ember lehetett, aki részt vett a halicsi hadjáratban és ott Widdin vár ostrománál is.
- 5./Knauz Nándor: Monumenta Ecclesie Strigoniensis, I. kötet, 541-542. lap.
- 6./Oklevelek Zalavármegye Történetéhez. /ezután röviden: Z.O./ I. kötet, 18-21. lap.
- 7./Hazai Okmánytár, VII. kötet 81. lap.
- 8./Hazai Okmánytár, VII. kötet, 81. lap.
- 9./Karácsonyi: Magyar Nemzetségek, III. kötet 120, s. kk. 11. - Turul 1897. évf. XV. kötet 128. lap. A gr. Károlyi család oklevéltára, I. kötet 52 és 333. lap.
- 10x/Wenzel: Árpádkori Új Okmánytár VII. kötet, 310-311. lap. Országos levéltár: M.O.D.L. 5922, 30, 683. - Megjegyzendő, hogy II. Fülöp fia Dezső felesége Talaszei Pál leánya Makch volt, aki 1368-ban már özvegy. Ennek a Dezsőnek volt egy Klára nevű leánya, aki Salomvári Visi János felesége lett.
Iványi Béla: A széki gr. Teleki család gyömrői levéltára, 82. lap. Lásd még: Körmendi levéltár, Majoratus ladula 29, nro. 12 és 37.
- 11x/Hazai Okmánytár VI. kötet 268. lap.
- 10./Körmendi /Batthyány/ levéltár: Acta Antiqua, almárium 3. ladula 7, Szentgrót nro. 5. Ez szerint 1654-ben Hagymásy István az ultimus és felesége Kisfaludy Borbála Szent-Grót várát és várost Udvarnokkal és a hegyvám joggal, Dabronczon és Batykon lévő résszel, a malmokkal, a Szalahegyen és Huszonyán lévő szőlőkkel, azután az Alsócsáfordon, Dobronon, Babothán, Szentmihályon, Barbán, Vásárhelyen és Lakon /mind Zalában/ lévő részekkel Batthyány Ádámnak örökéren eladják.
- 11./Kubinyi: Árpádkori oklevelek, Pest, 1867. 170-173. lap. Századok: 1869. évfolyam, 39. lap.
- 12./Monumenta Romana Episcopatus Veszprimiensis, II. kötet, 67. lap.
- 13./Z.O. I. kötet, 126. lap.
- 14./Körmendi levéltár: Majoratus ladula 29. nro. 12. Z.O. I. kötet, 291. lap.
- 15./Orsz. Levéltár, Múzeumi Törzslevéltár, 1383. április, 23. - Körmendi levéltár: Heimiana nro. 683/5.
- 16./Pannonhalmi Rendtörténet X. kötet 605. lap. - 1479. február, 10-én a kapornaki konvent Ország Mihály nádornak jelenti, hogy gersei Pető Miklós és János ellen Bodóbari Orbánt "rectorem capelle condam lodovici regis in ecclesia Albensi fundate" három vásáron való kikiáltás útján, köztük a szentgróti vásáron is, megidézte. Keszthelyi Festetics levéltár, Miscellanea nro. 598.

- 17./Ortvay: Oklevelek Temes vármegye és Temesvár város történetéhez. Pozsony, 1896. I. kötet, 99, 100, 102-lap. Történelmi Tár 1907 évfolyam 168 és 335-lap.
- 18./1413. február, 10. Ujlak. Körmendi levéltár, jelzetlen okl.-Ortvay: Idézett mű I. kötet, 478-480 és 484-lap.
- 19./Országos Levéltár, M.O.D.L. 10, 800.-
- 20./Ortvay: Idézett mű: I. kötet 558 lap.
- 21./Turul: XV. kötet 129-lap és XXXI. kötet 138-139-lap.
- 22./Körmendi levéltár: Heimiana nro. 431/L.
- 23./Ugyanott, Heimiana nro. 427 és Acta Antiqua almarium 3. ladula 7. Szentgrót nro. 17.-
- 24./Körmendi levéltár: Heimiana nro. 426.-1433. dec. 21. Buda. Zsigmond király Szentgirolti Miklós fia László özvegye és fia János "pueri in tenera etate constituti" kérelmére meghagyja, hogy a zalavármegyei Bér, Bozok, Vadkert ingatlanok birtokába "deficientibus semine Andrea et Ladislao filiis Balthasar de dicta Beer, fratribus generacionibus et condivisionalibus et ipsius Johannis pueri, jure successori hereditarioe juxta regni nostri consuetudinem devolute" iktassa be.
- 25./Körmendi levéltár: Heimiana nro. 429 és 429./a.
- 26./Ugyanott nro. 436.
- 27./Magyar Történelmi Tár XII. kötet.-Teleki: Hunyadiak kora Magyarországon X. kötet 72. lap.-Körmendi levéltár: Heimiana nro. 442.-1437. október, 9. Buda. Zsigmond király Temes vármegye hatóságának berekszói Hagymás László panaszára meghagyja, hogy indítson vizsgálatot Kenézrekeszy Kormos Fülöp özvegye ellen, akinek kezdeményezésére Hamvai Mihály és Bán Márton temesi alispánok László berekszói jobbágysai ellen hatalmaskodtak.
- 28./Országos Levéltár: M.O.D.L. 20, 675.-Iványi: Oklevéltár a losonczi Bánffy család történetéhez, II. kötet 349-lap.
- 29./Körmendi levéltár: Heimiana nro. 450 és 454.-
- 30./Pető János t. i. 1404 és 1424 közt zalai comes volt. Lásd: Holub: Zala vármegye története I. kötet 464-lap.
- 31./Festetics levéltár Keszthely, 1404-1424 közt, február 10, jelzetlen.
- 32./Ugyanott: Comitatus Zaladiensis 165/c. szám.-Mivel: In constitutione decreti huius regni id haberetur, et etiam consuetudo huius comitatus Zaladiensis hoc requireret, quod omnes cause, si que pretextu abductionis jobagionum inter quoscunque coram ipsis in sede judiciaria suscitarent, tales cause in eadem sede judisiaria finali conclusione decidi et terminari deberent," s így nem küldendőek fel a királyi kuriába.
- 33./Festetich levéltár Keszthely, C. Catriferrei nro. 198/a és 199.- Továbbá 1446 junius, 21. Pest. Ugyanott jelzetlen. Itt tehát Henye ingatlant megtémadván, "de cimiterioecclesie Omnium Sanctorum in eadem fundata discretum virum Gabrielem plebanum de eadem per colum ligatum extrahendo, nece miserabili" ölték meg.
- 34./Festetich levéltár, Keszthely, C. Castriferrei 225. szám.
- 35./Ugyanott, 1448. december 13. Jelzetlen.
- 36./Ugyanott, C. Zaladiensis 154/a. szám.
- 37./Ugyanott, Miscellanea nro. 592.
- 38./Körmendi levéltár, Heimiana nro. 456.
- 39./Ugyanott, Heimiana nro. 473.-Bánffyék a szentgróti várból: "Quamplurima argenteria crinialia de lapidibus preciosis facta, necnon quandam, torquem de puro auro ac similiter lapidibus preciosis ornatam et magnam quantitatem perle, necnon omnia vestimenta preciosa de purpure kainhar pannis cum variis mardurinis et mastucis subducta" 5000 forint értékben, aztán "literas et literalia instrumenta ipsorum factum jurium possessionariorum eorum ac castri predicti et suarum pertinentiarum, castro in eodem reposita abstulissent et dissipassent."-
- 40./Ugyanott: Heimiane nro. 474.-
- 41./Ugyanott: Heimiana nro. 480.-
- 42./Országos Levéltár: M.O.D.L. 15, 020.
- 43./Ugyanott: M.O.D.L. 30, 319.-A temesmegyei ingatlannak felsorolása fölöslegesen látszik.

- 44./Körmendi levéltár: Acta Antiqua Alm. 3. ladula 7. Szentgrót nro. 1.
45./Körmendi levéltár: Heimiana nro. 599.
46./Ugyanott: Heimiana nro. 606.
47./Festetich levéltár Miscellanea nro. 614. - Z. O. II. kötet, 631-632-lap.
48./Festetich Levéltár, A, I/5. jelzet alatt.
49./Országos Levéltár, M. O. D. L. 33, 450.
50./Katona: História Critica R. H. XVII. kötet, 257-lap. Századok 1871. évf. 379-lap.
51./Körmendi levéltár: Acta Antiqua, almériom 3, ladula 7. Szentgrót nro. 1/A.
52./Ugyanott: Szentgrót nro. 1.
53./Történelmi Tár 1896 évf. 489-lap. 1897-évfolyam 748-lap. Székely Ok-levéltár III. kötet, 200-lap.
54./Sallér család levéltára, fasc. 95. nro. 96. - Hagymássy Miklós ekkor mint választott bíró szerepel.
55./Történelmi Tár 1897. évfolyam, 26-lap.
56./Körmendi levéltár: Majorat. ladula 29. ad. numerum 112/L-b.
57./Monumenta Romana Eppatus Vesprimiensis III. kötet, 24-lap.
58./Ugyanott IV. kötet, 395, 410, 413-lap. - Körmendi levéltár: Heimiana nro. 441.
59./Történelmi Tár 1899. évfolyam, 256-lap.
60./Országos Levéltár: A Kolosy család levéltára.
61./Karácsonyi: Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig, Budapest 1924. II. kötet 173-174-lap.
62./Festetich levéltár: Cottus Zaladiensis nro. 154/a.
63./Országos Levéltár: M. O. D. L. 17, 628.
64./Acsádi Ignác: A magyar jobbágy népesség a mohácsi vész után. Budapest 1889. - 39-lap.

